

Mgr. Iva Koutská
Specifické aspekty výuky cizích jazyků
u seniorů/účastníků univerzity třetího věku

Oponentský posudek

1. Téma a cíl práce

Dizertační práce Mgr. Ivy Koutské je věnována specifickým aspektům výuky cizích jazyků u seniorů/účastníků univerzity třetího věku. Autorka si vybrala téma, které je v odborné literatuře velmi málo rozpracované, které je však v souvislosti s demografickými změnami ve společnosti a s akcentací problematiky aktivního stáří velmi aktuální. Při zpracování využila svých profesních zkušeností a znalostí z oblasti didaktiky cizích jazyků. Vytyčila si několik základních cílů:

- představit problematiku vzdělávání seniorů a zmapovat situaci v odborné literatuře,
- identifikovat touhu po vzdělávání lidí „postproduktivního“ věku,
- podat přehled existujících možností vzdělávání seniorů včetně přehledu nabídky kurzů na U3V a poptávky po nich a
- zkoumat vybrané specifické aspekty vzdělávání seniorů.

Teoretickou část své práce zaměřila na problematiku vzdělávání seniorů v oblasti výuky cizích jazyků a na výuku v rámci univerzit třetího věku.

V oblasti empirické srovnávala možnosti vzdělávání seniorů a výuku cizích jazyků u účastníků univerzit třetího věku na Maltě, ve Skotsku a v České republice a zkoumala potřeby a možnosti vzdělávání seniorů v Ústeckém kraji, přičemž se zaměřila zejména na sledování výuky cizích jazyků na U3V.

2. Přínos práce

V první řadě je třeba vyzdvihnout, že Iva Koutská si za cíl své práce zvolila problematiku, jejíž zkoumání je z hlediska snahy o co největší zapojení seniorů do aktivního života velmi významné a trvale aktuální. Velkou pozornost věnovala vymezení základních pojmů. Kladně hodnotím myšlenku využít vědeckých databází jako Scopus, Web of Science ad. pro kvantifikaci počtu indexovaných textů zabývajících se vzděláváním seniorů, či zajímavé pojednání o vzdělávání seniorů na univerzitách třetího věku (kap. 2.5). Ve výzkumné části využila autorka možnosti provést svůj výzkum na skupině seniorů, které zná a se kterými je či byla v pravidelném kontaktu. Z předložené práce je patrný zápal, se kterým realizovala svůj výzkum. Velké množství nasbíraných dat a jejich důkladná interpretace, u které je patrná její vysoká odborná i časová náročnost, patří zcela jistě k pozitivním hodnotám předložené práce.

3. Připomínky

V úvodu je třeba zdůraznit, že Iva Koutská se ve své dizertační práci věnuje problematice, která má jen velmi malou oporu v odborné literatuře a ve výzkumu.

3.1 Struktura práce

Práce je strukturována na část teoretickou a empirickou. Poněkud neuspořádané je vnitřní členění první a druhé kapitoly. Autorka pod „plán výzkumu“ řadí rešerši odborné literatury, pojmový glosář i podkapitulu „metody“, u níž není z názvu jasné, o jaké metody jde. Teoretická východiska tak zasahují do této kapitoly. Rešerše odborné literatury tvoří i významnou část 3. kapitoly, což čtení práce znesnadňuje. Výklad pojmů prolíná celou prací, někdy mu je věnována i vlastní podkapitola – např. 2.2.1 – „Definice cílové skupiny“. Design výzkumu je popsán velmi zhuštěně.

Rozdělení 3. kapitoly na hledisko psycholingvistické, lingvistické a didaktické má svou logiku. Lingvistické hledisko však je popsáno na základě teorie kritické fáze učení, která s lingvistikou nesouvisí. Celá kapitola je málo vnitřně členěná, v obsahu některé podkapitoly (např. 3.3.1, 3.3.2) nejsou uvedeny.

3.2 Obsahová stránka teoretické části práce:

Předložená práce řeší zkoumanou problematiku velmi komplexně a podrobně. Vedle řady velmi kvalitně rozpracovaných problémů se v práci vyskytují některé dílčí nepřesnosti.

- Na str. 9 je konstatováno, že práce popisuje „možnosti vzdělávání seniorů jako jednoho z nástrojů seberealizace“. Je seberealizace skutečně jediným zásadním důvodem pro sebevzdělávání seniorů a pro naplnění jejich potřeb?
- Cíle práce nejsou popsány konzistentně. Na str. 16 např. autorka uvádí, že cílem práce je „vytvořit přehled nabídky kurzů U3V [...] a poptávku po nich“. Vzhledem k tomu, že zachycuje situaci na území Ústeckého kraje, lze považovat její soupis pouze za cíl podřadný.
- Některé pojmy jsou užívány nestandardně, příp. nejsou vysvětleny, např. „plán výzkumu“ (termín podřazený designu výzkumu), „vzdělávání, resp. výuka“ (str. 17 – myšleno synonymně?), „teoretická analýza odborné literatury“ (str. 17), „obyvatelé středního věku v invalidním důchodu“ (str. 24), „interindividuální variabilita“ (str. 37), „vyučovací metoda“ (od str. 51), „negativní transfer“ a „pozitivní interference“ (str. 56) apod.
- Je správné tvrzení, že teorie kritické fáze učení je jednou z nejvýznamnějších lingvistických oblastí (str. 11) – viz otázky k obhajobě.
- V didakticky zaměřených pojednáních autorka často vychází z Hendrichovy Didaktiky z roku 1988, což by bylo akceptovatelné, kdyby získané informace porovnávala s informacemi novějšího data a kdyby ukázala, v čem jsou ještě aktuální a v čem zastaralé. Nejeví se mi jako výhodné považovat tuto publikaci za stěžejní teoretické didaktické východisko.

- Na mnoha místech se autorka odvolává na využití různých studií a metod – např. str. 18 – „[...] studie vycházejí z Hendla“, „[...] (metoda dle Švaříček [...])“. Není zcela jasné, jak tyto prameny využívá, zda parafrázuje informace, přejímá metodologii apod. Podobně nejasná je častá formulace uváděná u tabulek „zdroj: vlastní zpracování dle [...]“. V čem se liší vlastní zpracování od použitých zdrojů, v čem spočívá vlastní přínos doktorandky?
- S terminologickými i odbornými problémy se autorka práce potýká v kap. 3.3 „Didaktické hledisko“. Zastarale vychází z Hendrichova dělení faktorů vyučovacího procesu. Nerozumím jejímu rozlišení mezi komunikativní a praktickou složkou cílů výuky. Za „největší úkol učitele seniorů“ považuje „přesvědčit seniory, že se mohou nový cizí jazyk naučit“ (str. 45), čímž si sama odporuje – viz kap. 3.3.1.
- Nesouhlasím s tvrzením, že by senioři byli v mládí vyučováni především za pomoci gramaticko-překladové metody – viz otázky k obhajobě. Nedobře uspořádaná je podkapitola věnovaná vyučovacím metodám (od str. 51). Autorka zde směšuje metody výuky chápané v širším a užším slova smyslu, teorie učení a organizační formy výuky. Nelogicky zařazuje mezi faktory vyučovacího procesu jazykové prostředky a řečové dovednosti a mylně uvádí, že „jsou ovlivněny aktuálním psychickým, fyzickým a sociálním stavem účastníka U3V“ (str. 54) – viz otázky k obhajobě.

3.3 Empirická část:

Množství získaných údajů a pečlivost při jejich vyhodnocení patří bezesporu ke kladným stránkám práce. Kvalita výzkumu je bohužel trochu snížena nepřesným popisem designu výzkumu, z něhož např. není jasné, jakým způsobem autorka postupovala při šetřeních na Maltě a ve Skotsku, jak a kdy probíhal předvýzkum, jak zadávala dotazníky české skupině seniorů, jaký byl maximální počet bodů, kterého mohli dosáhnout účastníci testování studijních předpokladů apod. Design výzkumu je zčásti popsán i v přílohách, což komplikuje orientaci v textu. Přílohy obsahují i některé zásadní informace a interpretace dat. Je otázkou, zda by nebylo vhodnější zařadit je do vlastní práce. V každém případě si nelze nevšimnout, jak rozsáhlý výzkum autorka realizovala a kolik času a úsilí mu věnovala. Jisté pochybnosti mám o volbě výzkumných metod. Smíšený design výzkumu založený na kombinaci metod kvalitativních a kvantitativních působí chaoticky a od čtenáře vyžaduje značného soustředění.

Překvapující je jazyková oprava a úprava prepisů rozhovorů s účastníky výzkumu, kterou autorka odůvodňuje snahou o „[...] zachování kvality jazyka disertační práce [...]“ (str. 19).

4. Jazyková a grafická úroveň práce

Po jazykové stránce práce nevykazuje žádné zásadní prohřešky proti obecně přijímané normě akademického psaní a ani proti jazykové správnosti. Drobné

jazykové nepřesnosti se vyskytují např. na stranách 10 (je diskutováno pojetí), 15 (konkretizovat 2x), 16 (cíle představili), 35 (Věk hraje významnou roli především s faktorem lehkosti učení), 39 (znalost systému), 39 (diskutujeme [...] aspekty), 56 (Době, které [...] - nedokončená věta) apod.

Rušivě působí jednoslabičná slova na konci řádků. V žádném případě však tyto chyby nenarušují poměrně dobrou jazykovou úroveň práce. Po formální stránce působí práce velmi čistě.

5. Citace použité literatury

Použitá odborná literatura je citována důsledně. Bohužel však v textu autorka neuvádí strany, z nichž čerpá informace, některé odkazy jsou velmi obecné, např. na str. 20 „údaj z roku 2012“, citace ale chybí. Bibliografické citace neodpovídají zcela právě platné normě ČSN ISO 690 z března 2011 a nejsou uváděny jednotně, např. v řazení jmen, v uvádění ISBN, v citaci elektronických zdrojů v části „Literatura“ – chybí datum citace. Zpravidla nepřechyluje ženská příjmení uváděná v textu (např. Kormos a Csizér na str. 42). Na mnoha místech bývá použitý zdroj nelogicky uveden v jedné větě 2x, např. na str. 22 „Podle Ondrákové a kol. (2012) [...] učebního procesu (Ondráková a kol., 2012)“. I přes tyto nedostatky je nutno vyzdvihnout velký počet publikací a jiných zdrojů, s nimiž Iva Koutská pracovala. Její seznam literatury lze pro zpracovávané téma považovat za seznam reprezentativní a vyčerpávající.

6. Otázky k obhajobě

- a) Mohla byste blíže vysvětlit teorii kritické fáze učení a správně ji přiřadit k vědnímu oboru, do kterého patří?
- b) Prosím o objasnění pojmu „metoda“ a stručnou charakteristiku metody gramaticko-překládové včetně jejího časového zařazení.
- c) Mohla byste vymezit roli jazykových prostředků a řečových dovedností ve výuce cizího jazyka?
- d) Jedním z deklarovaných cílů práce je aplikace vybraných aspektů vzdělávání seniorů na výuku cizích jazyků u seniorů na U3V. Mohla byste tento aplikační rozměr více přiblížit?

7. Závěr

Přes uvedené připomínky konstatuji, že předložená dizertační práce odpovídá svou odbornou úrovní požadavkům kladeným na tento druh vědeckých prací. Autorka prokázala, že dokáže pracovat s odbornou literaturou, v dané problematice se dobře orientuje a je schopna vlastní interpretace dat získaných při výzkumu.

Rigorózní práci Mgr. Ivy Koutské doporučuji k obhajobě.

Návrh klasifikace: - prospěla -

oponentka